

Carin Åberg: *The sounds of Radio: On radio as an auditive means of communication.* Stockholm University: Department of Journalism, Media and Communication, 1999.

Knjiga Carin Åberg: *The sounds of Radio: On radio as an auditive means of communication* predstavlja izuzetno zanimljivo teorijsko štivo za sve ljubitelje i proučavatelja radija. Knjiga je rezultat doktorske disertacije autorice i znanstvenice sa Univerziteta u Stockholmu, te zbog toga u empirijskom dijelu, počiva uglavnom na istraživanjima švedskoga radija.

U prvom poglavlju *Radio, sounds and communication* predstavljeni su neki osnovni koncepti i pogledi u suvremenim istraživanjima radijske produkcije i radija kao medija, koji ujedno predstavljaju autoričinu polazišnu perspektivu u istraživanju govora na radiju i ostalih sadržaja koji čine njegov program.

U drugom poglavlju *Radio listeners and radio listening*, autorica usmjerava pozornost prema slušateljima, njihovim osobinama, načinima slušanja, percepciji i kognitivnim osobinama, pozornosti i koncentraciji, te općenito o položaju radija kao medija u perceptivno-auditivnom prostoru slušatelja.

U trećem poglavlju *Radio programmes: formed content* bavi se odnosom između čvrste strukture i fluida radijskog programa, radija kao vrste diskursa i radija kao pisma pretočenog u zvuk, povezanosti radija i razgovora,

te uporabi glazbe i nekih neverbalnih elemenata u programu radija.

U četvrtom poglavlju *Theoretical outline* predstavljeni su različiti teorijski pristupi masovnoj komunikaciji putem radija, različiti komunikacijski modeli (de Saussure, Maletzke, Bühler, Jacobson), teorijske škole (Havelock, Parry, Ong, Olson, McLuhan) i koncepti (fenomenologija svakodnevnog života Alfreda Schutza).

Posebno je zanimljivo kako autorica usmjerava pozornost na jezik i govor (*Radio as texts and as texts read aloud*) kada promatra funkciju radija u društvu. Ona naime, upozorava na njegovu dvostruku prirodu, koja tek uzeta zajedno pokazuje dimenziju toga medija u sustavu masovne komunikacije. Autorica naime promatra radio kao sredstvo za prijenos informacija, s jedne strane te s druge strane, kao vrstu komunikacije kojom se ostvaruju ritualne potrebe zajednice i zadovoljavaju potrebe za pripadanjem. Osvrćući se na analize teksta i govora, prije svega semiotičku (na tragu de Saussurea, Barthesa i Bühlera, te Fiskea i drugih suvremenih semiotičara), konverzacijsku analizu (Huchby, Scanell) i analizu diskursa (van Dijk) te analizu koja počiva na Jakobsnovoju fatičkoj dimenziji govora koja se fokusira na relaciju između tipa programa (govo-

ra) i slušatelja (Crisell), posebno se ističe razgovorna priroda i važnost radija kao medija.

Knjiga ima 229 stranica sa sedam poglavlja, te dodatak od 30 stranica sa autoričnim empirijskim istraživanjem

švedskoga radija. Na kraju knjige je Index. Opremljena je brojnim dijagramima, slikama i tablicama, a sadrži i bogatu bibliografiju.

Nada Zgrabljic

Mario Morcellini: *La TV fa bene ai bambini*. Rim: Meltemi editore, 1999. Giovanni Sartori: *Homo videns – Televisione e post-pensiero*: Rim-Bari: Editori Laterza, 1999.

U posljednje vrijeme mnogo se prostora u medijima posvećuje utjecaju televizije, prije svega na djecu. Time se bavi i novija disciplina, odgoj za medije. Na talijanskom knjižnom tržištu dva su stručnjaka s područja komunikologije lani izdala knjige s, na prvi pogled, ekstremnim gledištima na masovni medij televiziju. Ključna tema s kojom se bave obojica jest kakvi su učinci televizije i novih medija (multimedijske tehnologije) na pojedinca u postmodernome društvu. Unutar toga žele dati i odgovor na pitanje koristi li gledanje televizije ili škodi kognitivnom razvoju djeteta. Prilikom tumačenja suvremenosti i promjena koje su dovele do postmodernoga društva, autori koriste različite pristupe, a različito predviđaju i budućnost. Kod obojice je ishodište razmišljanja televizija kao medij s najširoom publikom i multimedijska tehnologija sa svojim raznovrsnim načinima uporabe. Pogledajmo kako svoja stajališta zagovaraju Giovanni Sartori i Mario Morcellini.

Giovanni Sartori u knjizi *Homo videns: televisione e post-pensiero* (Ho-

mo videns: televisione in post(moderna)misao) govori o učincima televizije na sve ljude, a posebice na djecu. Ti su učinci prema njemu – katastrofalni. Iz te teze proizlazi i naslov knjige *Homo videns*. Pred televizijskim ekranom, tvrdi Sartori, dolazi do dubokih i radikalnih promjena, zbog kojih *homo sapiens* postaje *homo videns*. Prema Sartorijevoj tezi, televizija je antropogenetski aparat, čije gledanje mijenja čovjekovu narav u negativnom smislu. U knjizi *Homo videns* radi se, dakle, o vrlo radikalnoj osudi televizije. Kakve su, prema Sartoriju, negativne promjene koje uzrokuje gledanje televizije?

“Gledanje televizije osiromašuje kognitivni aparat *homo sapiensa* i *homo videns* je supanj kada čovjek više nije sposoban apstraktno misliti (razumijevati pojmove).” (str. XI) Nije čudno (to autor u predgovoru drugom izdanju i sam priznaje), da su ga protivnici osudili za apokaliptično gledanje na budućnost. Dramatizira stoga, kaže, “da bi se njegovo predviđanje samo poništilo”. (str. XI) S crnim predviđanjem budućnosti želi dovesti ljude “do toga da djeluju”.

“Čitava multimedijaska revolucija (internet, osobna računala, kiber prostor)”, započinje Sartori, “ima zajednički nazivnik i to je gledanje televizije (tele-vedere), koje dovodi do video življenja, života preko videa (video-vivere). A to dvoje je osnova za razvoj post(moderne) misli odnosno antiteze čistim idejama.” (str. XV)

Zbog toga je u knjizi naglasak na gledanju televizije (odavde nadalje tele-viziji). Autorova glavna teza jest da “video mijenja homo sapiensa, koji se razvio pisanom kulturom, u homo vidensa, kod kojega slika ima prednost pred riječju.” (str. XV) Činjenici da tele-vizija mijenja prirodu čovjeka, prema autoru, do sada nije bila posvećena tolika pozornost kao ostalim slabostima televizije (o kojima je pisao i Habermas), primjerice poticanju nasilja, lošem ili nepotpunom informiranju ili kulturnom nazadnjaštvu.

Autor već u uvodu predstavlja primjer najnovijeg primjerka ljudske vrste homo videns. Radi se o video-djetetu (video-bambino) kojega je odgojila televizija još prije no što je naučio čitati i pisati. (str. XI)

Sam tekst knjige Homo videns sastoji se od triju dijelova i dodatka.

U prvome dijelu knjige pod naslovom *Il primato dell'immagine* (Premoć slike), autor je zabrinut nad prevladavanjem onoga što se može vidjeti, nad onime što se može razumjeti, što dovodi do “vidjeti a da ne razumijemo”. Njegova se pozornost zatim usmjerava na paideu, na razvoj video-djeteta. Sartori govori o djetetu kao o spužvi koja snima i upija sve što vidi.

U drugome poglavlju *L'opinione telediretta* (Televizijski vođeno raz-

mišljanje) razvija pretpostavku da paidea pred televizorom ima posljedice na razvojne procese javnoga mnijenja. Izraz video politika (video politica) njegova je kovanica (u tom izrazu video znači površinu televizora na kojemu se pojavljuju slike) i odnosi se na različite vidike moći videa, kako u demokraciji, tako i u diktaturama, samo je u ovoj knjizi naglasak na video politici u liberalnodemokratskim sustavima koji se temelje na slobodnim izborima. Taj je izraz sličan pojmanju televizije kao oblikovatelja mišljenja. Moć videa pri usmjeravanju mišljenja je u središtu svih procesa moderne politike, s time da uvjetuje izborni proces ili vladu i njezine odluke. U drugome poglavlju se, dakle, bavi razvojem javnoga mišljenja, ulogom javnomišljenjskih istraživanja i time kako moć videa utječe na to tko će biti izabran. Kada govori o značajkama televizije kao medija, razlikuje lošu informaciju od dezinformacije, te upozorava da i slika može lagati.

U trećem poglavlju pod naslovom *E la democrazia? (A demokracija?)*, bavi se političkom snagom televizije i time kako televizija potiče ili ograničava “dobro vladanje”. Televiziji pripisuje krivnju da emotivizira politiku, da u nju unosi nepotreban patos; posljedica je gubitak racionalnosti. Vrlo radikalna je autorova tvrdnja da javnost nije sposobna vladati jer je neuka: “Homo sapiens je u 20. stoljeću u krizi znanja i sposobnosti znati.”

Sartorijevo vrednovanje televizije najočitije je u drugom poglavlju, kada se bavi pitanjem koliko znanja se može prenijeti preko kanala masovnoga komuniciranja, ako se uopće išta može prenijeti. U tom slučaju, kaže

autor, "televizija, za razliku od medija, koje je naslijedila, znanje i razumijevanje više uništava nego li predaje." Ne slaže se s tvrdnjom da je svaki razvoj napredak; u telenapretku je osnovno osiromašenje razumijevanja teoretskih riječi i apstraktnoga razumijevanja. Sve sposobnosti pomoću kojih upravljamo našu političku, društvenu i ekonomsku realnost temelje se upravo na tome. Poziva se na katastrofalnu opću naobrazbu mladih i nezanimanje ljudi za politiku i stvarne svjetske probleme. To povezuje s podacima o vremenu namijenjenom gledanju televizije u SAD-u (djeca od četvrte do sedme godine gledaju televiziju dva i pol sata na dan), s podacima o slaboj čitanosti knjiga i časopisa u Italiji (svaki drugi odrasli ne pročita nijednu knjigu godišnje), sa zabrinjavajućim rezultatima provjera opće informiranosti među talijanskim i američkim studentima. Autorove kritike televizije ne vrijede i za multimedijски svijet. No, mogućnosti interneta i kiberprostora, te virtualne stvarnosti, zahtijevaju od čovjeka aktivnost koja pri gledanju televizije nije potrebna. Zato je Sartori uvjeren da će televizija zadržati svoje središnje mjesto.

U dodatku koji s eprvi puta pojavi u izdanju iz godine 1999, autor odgovara na najčešće kritike na koje je naišao prilikom predstavljanja knjige i u raspravama o njoj. Naglašava da nove ideje koje razvija, nikako ne ublažuju njegovu tezu o homo vidensu, nego je, štoviše, još pojačavaju.

Novost ideje o homo vidensu je u tome da Sartori pri vječnoj dilemi je li bila prije kokoš ili jaja, započinje od jajeta, dakle od čimbenika i procesa koji oblikuju ljudsko biće i mijenjaju

ga u odrasloga. Protivnici su Sartoriju prigovorili da preuveličava ulogu masovnih medija u odnosu na roditelje, vršnjake i školu, štoviše, da televiziji dodjeljuje odgojnu ulogu koju ona nema niti je može imati. Sartori odgovara: "Do toga dolazi zbog nepostojanja ostalih, boljih učitelja".

Ideja o homo vidensu važna je stoga što u njoj opisuje dva puta koji su tijesno povezani i međusobno ovisni. Prvi je put od video-djeteta do video odrasloga (individualni put), a drugi od građanina do demokracije (ovdje je riječ o odnosu pojedinac – društvo). Video-dijete se samoostvaruje kao video ovisnik (1. put), a taj se ovisnik razvija u lošega građanina koji loše podupire demokraciju i zajedničko dobro.

Na koga se oslanja Sartori u svojim odgovorima? Njegovi protivnici u polemici su istomišljenici začetnika virtualnog svijeta Nicholasa Negropontea, čiji manifest u knjizi *Being digital* glasi: postati digitalan i koji zagovara novu "kulturu", u kojoj informacija ne znači više komuniciranje sadržaja, nego samo bit: sve što kruži na mreži. Predstavnik te nove "kulture" je homo videns koji je kao čovjek s naglašenim vidnim osjetilom i fantazijom, potrebnima za virtualni svijet, sličan onome što ga opisuje filozof Gianbattista Vico u prvom dobu čovjekove povijesti, tj. čovjeku sa snažnom osjetilnošću, a bez refleksije.

Sartorija možemo, ako krenemo iz njegova odnosa prema novim medijima, ubrojiti među takozvane tehnofobe, među nasljednike kritičke frankfurtske škole, jer se često poziva na pesimističnog Neila Postmana, a u

uvodu citira odlomak iz knjige Divni novi svijet jednog od kulturnih proroka 20. stoljeća, Aldousa Huxleya, s kojim ukazuje na mogućnosti današnjega elektronskog divnog novog svijeta što ga slavi negropontizam, te na neracionalnost postmoderne misli, što znači gubitak apstraktnoga mišljenja. Sartori u knjizi dokazuje da televizija šteti demokraciji time što uništava javno mnijenje; da u javnomišljenjskim istraživanjima probleme pripisuje političarima, a rješenja ljudima; da stvara nevažne probleme i briše one koje bi morali rješavati; da promovira ekstravaganciju, apsurd i bezumlje. To da medijima vladaju ljudi niske kulture ili bez nje, za Sartorija je već samopodrazumijevajući zaključak.

Sve te kritike glede televizije mogle bi biti izgovorene u prazno. Stoga je posebice zanimljivo kakva rješenja predlaže autor.

Autor ne nudi nikakva čudesna rješenja osim osvješćivanja o problemima. Činjenicom da je prvo izdanje knjige u Italiji brzo rasprodano, dokazuje da se taj problem u društvu već osjeća. (str. XI) Prema autorovu mišljenju "konkurencija nije rješenje (za bolju televiziju), budući da samo potiče konformnost". Navodi mišljenje Karla Poppera, "da demokracija ne može opstati ako nema nadzora nad televizijom" (str. 105) i s njime dijeli zabrinutost nad demokracijom, premda ne zna kako bi se trebala kontrolirati sloboda izražavanja. Da bismo sačuvali sposobnost mišljenja, koje prema Sartorijevu mišljenju smanjuje televizija, morali bismo sačuvati knjige, čitanje, ukratko čitateljsku kulturu, jer, prema njegovu mišljenju,

audiovizualna kultura ne može nadomjestiti ulogu škole i časopisa.

Sartori kaže da napadanjem homo vidensa ne pravi iluzije da će zaustaviti multimedijско doba: "Razvitak je neizbježan i do neke mjere i koristan, pod uvjetom da ne zapadnemo u život koji će biti samo ubijanje dosade." Takvim pisanjem želi potaknuti roditelje video-djece da se promijene u odgovornije roditelje, a pored toga se nada da će se promijeniti i škola koja je do sada podupirala post(modernu) misao i da će joj se biti sposobna postaviti sa strane. Nada se također i boljim časopisima i (na kraju krajeva) i boljoj televiziji. To je na kraju ipak drugačije, optimističnije očekivanje, za razliku od Neila Postmana koji očajava nad mogućnošću poboljšanja televizije. (str. 116)

Mario Morcellini se postavlja prema tezi Giovannija Sartorija o homo vidensu izazivački već samim naslovom knjige *La TV fa bene ai bambini* (Televizija djeci koristi). Da je Morcellini s radom svojega kolege dobro upoznat, eksplicitno nam dokazuje i na kraju knjige, gdje u preporučenoj literaturi savjetuje čitanje upravo izdanje *Homo vidensa* iz godine 1997.

Najviše izazivačke teze knjige, koje zvuče kao odgovor na *Homo vidensa*, jesu da televizija nije loša učiteljica (ovdje se radi o negaciji naslova knjige Karla Poppera i Johna Condryja) i da gledanje televizije ne uništava intelektualnu radoznalost djece, jer su još prije više desetljeća istraživanja pokazala da su djeca postala prepređeni televizijski korisnici koji se sami znaju zaštititi. Misao koja naglavce postavlja dosadašnje gledanje na djecu

jest da su možda odrasli oni koje bi trebalo zaštititi.

Namjera knjige je da "izloži magičnu škrinjicu i pojasni mehanizme kojima televizija utječe na svoje mlade obožavatelje. Dva su cilja knjige: to potaknuti javnu raspravu i zanimanje za televiziju bez predrasuda i pomoći pri tome da bismo započeli cijeniti utjecaj televizije na procese socijalizacije i na uoblikovanje kulturnoga identiteta djece.

Pogledajmo kako Morcellini temelji svoju smjelu tvrdnju da televizija koristi djeci.

U uvodu kaže da istraživanja o odnosu između djece i televizije ukazuju na mnoga ograničenja i suprotnosti. Ovdje se otvaraju nove mogućnosti istraživanja, pod uvjetom da smo otvoreni i inovativni, te da se pri analizi podataka istraživanja odrekemo katastrofičnoga tona. Moramo biti svjesni, kaže, da se nije promijenila samo televizija, nego i djeca i mladi, koji su mnogo prijemčiviji za "multimedijsku tipkovnicu" punu nadražaja i poticaja. Morcellini ne skriva polemične namjere. "Zadaća ovoga djela jest dokazati znanstvenu neutemeljenost i moralnu nepotrebnost protutelevizijskih pristupa, te okrenuti apokaliptični sindrom u pozitivan smjer." (str. 8) Morcellini se suprotstavlja pesimističkoj poziciji prije svega "zbog njezine jalovosti i podmetanja klipova pod noge znanstvenicima koji se trude razumjeti društvene promjene. Što je još važnije, ta neprijateljska pozicija djeluje kao golem kolektivni alibi, koji onemogućuje kako realan rad kritičke analize, tako i konstruktivan pristup u komunikacijsku politiku i sadržaje." (str. 8) Želja ove knjige jest pomoći roditeljima koji

su izloženi kampanji o televiziji kao lošoj učiteljici i zbog toga sve nesigurniji kako obuzdavati djetetovu želju za gledanjem televizije. Unatoč optimizmu, autor kaže da "knjiga nema namjeru zaključivati sa sloganom u smislu 'sve je u redu' ili da je prestao alarm o jednostranom ili pretjeranom utjecaju televizije." (str. 8)

Kakve su dakle novosti u odnosu između djece i televizije koje su otkrila istraživanja što ih Morcellini naziva "veliki kolektivni eksperiment posljednjih desetljeća"?

1.) S načetom ulogom obitelji raspala se shema predviđenih emisija na televiziji koje su posebno namijenjene djeci. Djeca su postala strateški cilj televizije za odrasle.

2.) Generacije iz osamdesetih godina, često bez nadzora izložene televiziji, došle su u dodir s područjima realnosti koja su roditelji htjeli sakriti (roditeljske svađe, ljubav, spolnost).

3.) Uloga socijalizatora poput obitelji i škole se smanjuje, a raste unošenje mladih u medije. Zbog pomanja medija kao svojih jednakopravnih partnera, mladi imaju drugačije antropološke osobine od svojih roditelja.

4.) Novoj generaciji više nije potreban fizički prostor za izražavanje odvojenosti od svijeta roditelja. Za reprezentaciju vlastitoga identiteta imaju na raspolaganju beskonačnu nematerijalnu dimenziju.

Velika je novost, dakle, zaključak (Morcellinijeve riječi) "da homo videns istinski postoji, no nema značajke pošasti" (str. 10). Ova knjiga nudi moguće ključeve za razumijevanje tih novosti, a autor optimistički tvrdi da je "20. stoljeće, stoljeće masifikacije, već za nama" (str. 10)

Knjiga, koja je rezultat dugogodišnjega zajedničkog rada, ima četiri poglavlja.

Prvo poglavlje TV e bambini. Fisiologia e patologia di un confronto (TV i djeca. Fiziologija i patologija ovog sukoba) govori o promjenama u procesima socijalizacije u modernom dobu i s time o promijenjenoj ulozi odgoja i obrazovanja zbog smanjene uloge škole i obitelji. Nakon toga, podacima empirijskih istraživanja želi opovrgnuti koncepte apokaliptične struje, poput masifikacije, manipulacije i pasivnosti.

U drugom poglavlju Perché la TV fa bene (zašto TV koristi) opisuje kolektivni eksperiment kojim se željela promatrati realnost. Važan je korak bilo predstavljanje praga starosti promatranih. Radi se o adolescentima o kojima postoji mnogo istraživanja koja su više analitički diferencirana i metodološki pouzdanija od onih o djeci. Rezultati istraživanja koja su provodile službe IARD i EVRISKO, doveli su do portreta nove generacije adolescenta.

1.) Mladi gledaju manje televizije, no na drukčiji način. Ne misle da televizija ima nad njima moć. Štoviše, televizija ne ugrožava tradicionalnu kulturnu potrošnju, dakle i čitanje. Za ponovni uspon čitanja, obilazaka kinematografa, kazališta, koncerata, zaslužni su prije svega mladi, a ne odrasli.

2.) Opaža se pozitivan trend obilazaka knjižnica i knjižara, koji je povezan s poticajima od strane školske okoline i lokalnih institucija koje promiču čitateljske navike.

Bogatstvo knjige je u njezinim tablicama koje prikazuju rezultate istraživanja za Italiju o omiljenim dječjim

žanrovima, nadzoru nad daljinskim upravljačem u obiteljima, o gledanosti pojedinih talijanskih TV emisija i TV mreža. Riječ je o podacima službe Auditel koju Giovanni Sartori kritizira u knjizi Homo videns, tvrdeći "da pogoršava prilike (spašavanje loše televizije privatizacijom), budući da nudi agregirane podatke o gledateljima TV programa. Pri tome se radi o nediferenciranome gledanju. Imperativ je dakle masa, broj. Auditel argumentira da je konkurencija upravo – konkurencija, a Sartori da od konkurencije nema nikakve dobrobiti, barem za TV korisnika. (Homo videns, str. 131)

Treće poglavlje knjige La TV fa bene ai bambini pod naslovom La TV dei bambini non esiste (TV za djecu ne postoji) govori o tome da danas više nema jasne razlike između programa za djecu i onih za odrasle. Prevladavaju programi koji nisu napravljeni samo za djecu, a imaju sposobnost privući pred TV ekran sve manju djecu. Zanimljiv je Morcellinijev zaključak što se tiče odnosa djece prema reklamama, a to je da su djeca sposobna razlikovati reklamne poruke i po želji im se odupiru. Mladi koji su odrasli uz komercijalnu televiziju, reklame čak poimaju kao oblik umjetnosti, kulta. Dokaz u prilog selektivnosti i mobilnosti djece u odnosu prema reklamnim spotovima jest različit odnos djece u vrijeme reklamnih blokova u okviru dječjih emisija, u slučaju da se radi o spotovima za igračke ili za dječju hranu.

U četvrtom poglavlju Quello che possiamo fare (Što možemo učiniti), zaključne su misli autora o promjenama koje je doživjela i još ih doživljava

socijalizacija. Autor smatra da se ponovno moramo zapitati tko su mladi koje imamo pred sobom i u kakvom se smislu promijenio odnos između mlade i stare generacije, budući da "sociologija kulture uči da se mnogo kolektivnih tjeskoba razvija oko nepoznatih stvari." (str. 87) Autor ocrta novi tip pojedinca usred te antropološke mutacije, koja je u suprotnosti s mišljenjem Giovannija Sartorija pozitivna, jer pojedinac ima veće mogućnosti obrazovanja. Dokaz su djeca koja mogu mnoge starije naučiti postupanju s novom tehnologijom. Morcellini otvoreno polemizira sa Sartorijevom nepovjerljivošću prema slici i optužuje ga za moraliziranje. Pita omogućuje li doista samo sposobnost apstraktnoga mišljenja pristup realnosti. Unatoč tome, Morcellini mora priznati da je televizija kao obrazovno sredstvo ograničena na neformalnu izobrazbu.

Kakve su Morcellinijeve sugestije koje bi bile praktično iskoristive?

1.) Moramo razmisliti o integraciji novih oblika odgojnih iskustava i tražiti nove veze s kulturnim svijetom mladih.

2.) Nove tehnologije potiču sposobnosti koje tradicionalna didaktika previda (odzivi, refleksi, čuvstva).

3.) Škola bi morala pomagati mladima oblikovati svjetovno gledište i pomagati im da se kritički distanciraju.

4.) Roditelji bi se morali, umjesto što njeguju osjećaje odvojenosti, otuđenosti i straha, mladima približavati i slušati ih bez predrasuda.

Ostaje pitanje kakava bi trebala biti TV kultura koja ne bi dirigirala, nego poticala širenje kulture pored tradicionalnih oblika prenošenja znanja. Uloga roditelja i učitelja jest da potiču

kritičko mišljenje kod djece. A znanstvenika čekaju daljnja istraživanja.

Ako usporedimo obje knjige, zaključujemo da se u biti međusobno potpuno ne isključuju. Oba autora utvrđuju krizu na području prenošenja kulture i znanja, te sve manju ulogu koju u obrazovanju imaju roditelji i škola. Oba u savjetima koje daju, naglašavaju ulogu roditelja i razvoj kritičnosti kod mladih. Različito im je gledište na promjene u društvu. Dok Sartori naglašava superiornost pisane kulture, Morcellini želi udružiti užitak i kreativnost novih medijskih potrošnja s dužnostima i žrtvovanjem koji su značajni za klasično obrazovanje. Teško bismo rekli koji je autor u zagovaranju svojih teza uvjerljiviji. Zsigurno se radi o dva velika stručnjaka na području komunikologije. Zanimljivo je da se njihova stajališta toliko razlikuju, jer obojica tvrde da svoje zaključke temelje na podacima istraživanja. Kada ustanovimo da se pozivaju na različita istraživanja, to je razumljivo. Sartori se poziva na podatke o odraslima i na podatke iz SAD-a. Njegovi su podaci uz to starijega datuma. S druge je strane Sartori vrlo iscrpan i detaljan pri teoretskim obrazloženjima, a u prvom je planu njegova briga za demokraciju i aktivnoga građanina. Iz toga proizlazeće moraliziranje je razumljivo i možda čak opravdano. Morcellini svoj pristup potkrepljuje modernim istraživanjima (a ne "činjenicama iz predpovijesnog doba komuniciranja"), uzima u obzir promjene i ne pokušava ih spriječiti. Utječe na politiku i težnje za aktivnim građaninom gotovo se ne dotiče.

Knjiga Giovannija Sartorija *Homo videns: Televisione e post-pensero morala* bi biti gotovo obvezno štivo vlasnika medijskih organizacija i odgovornih urednika, dok nam knjiga Maria Morcellinija *La TV fa bene ai bambini* nudi portret današnje generacije mladih, što je od velike vrijednosti za učitelje medijskoga odgoja i socio-

logije. Kao gotovo paradigmatički primjer dvaju različitih pristupa u odnosu prema suvremenim medijima knjige će zasigurno biti zanimljive i za medijske istraživače koji s dosezima i autorima s talijanskoga kulturnog prostora još nisu toliko upoznati

Zala Grlic

International Seminar Ten Years After – The Media in Transition Lessons in Central and eastern Europe “A New Strategy for Independent and Pluralistic Media in Croatia”, Zagreb 10 - 11 November 2000.

The seminar took place in Zagreb, from 10 to 11 November 2000. It was organised by UNESCO's Programme for Freedom of Expression, Democracy and Peace, and the Institute for International Relations – IMO, Zagreb, with the support of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Croatia, Croatian Commission for UNESCO, and Croatian Journalists Association. It was also supported by the East-East Program of the Open Society Institute – Croatia, British Embassy Zagreb and KLIK multimedia which provided live audio and video coverage of the conference on the Internet, thus increasing significantly the impact and audience of the seminar.

Wider public impact was secured by press coverage of the seminar, which included presentations in daily

newspapers and cultural weeklies (Zarez). Croatian Radio also interviewed members of the UNESCO team, thus affording a favourable publicity impact. Croatian Radio and Television included the seminar in its most important daily TV news, including the main evening news programme Dnevnik.

The most important presentations from the seminar will be published in the scientific journal *Medijska istraživanja*.

The seminar brought together 163 participants: Croatian policy makers (government officials dealing with media and parliament members), journalists, media owners and managers and media experts as well as representatives of diplomatic corps in Zagreb. Participants included experts from six countries from Central and Eastern Europe (Bosnia and Herzegovina, Croatia, Macedonia, Slovenia, Yugoslavia and Montenegro); other

European countries such as Denmark, Germany, Latvia, Netherlands, Spain, Sweden, United Kingdom as well as representatives of international organisations and professional associations (UNESCO, OSCE, International Federation of Journalists and World Association of Newspapers).

The aim of the seminar was to contribute to the development of a new strategy for pluralistic and democratic media policy in Croatia and to discuss the experiences of shaping a democratic and market viable media policy in transition countries, with the objective of assisting the Republic of Croatia in readjusting its media policy thus assuring full independence and plurality within the media system.

Another objective was to bring together experts and interested individuals in order to achieve an increased understanding of the changing trends in media policy in Europe, a better understanding between the government and media professionals concerning the main aims and directions of media policy needs in Croatia, and the continuation of the democratisation process of the public debate in the media policy field.

The new Croatian government has expressed its intention to ensure that the media system would develop in a fully democratic manner. Organisers of the seminar intended to provide the opportunity for all interested participants in Croatia to further develop the media policy dialogue with the policy makers in the field, to highlight the still unresolved issues and discuss preferable solutions.

The seminar was opened by Ms Željka Antunović, Deputy Prime Min-

ister of the Government of the Republic of Croatia; Mr Alain Moudoux, Assistant Director General of UNESCO for Communication and Information, Mr Mladen Staničić, Director of the Institute for International Relations and Ms Zrinjka Peruško Čulek, the Project Director of the Seminar and Head of the Department for Culture and Communication, IMO.

Ms Željka Antunović, presented the efforts of the new Croatian Government in the field of media, particularly the new legislation which consists of several laws with the intention to provide a legal framework for media to function in a truly pluralistic environment without any political influence. Ms Antunović stressed the commitment of the government to ensure the independent development of the public service broadcasting, as part of a mixed broadcasting system including also commercial radio and television.

Mr Alain Moudoux welcomed all participants on behalf of UNESCO. He stressed that it is one of UNESCO's goals to bring experts together and give them possibility to share opinions and ideas. In this particular case, having a democratic dialog on such an important issue like media policies, will help in paving the way towards democratic governance in Croatia.

The Director of the Institute for International Relations Mr Mladen Staničić thanked UNESCO for its support on this project but also stressed the fruitful collaboration between UNESCO and IMO since its establishment.

Ms Zrinjka Peruško Čulek drew attention to the fact that this meeting was the first expert meeting on media issues organised with UNESCO support in Croatia, but also the first one with co-operation and support of different ministries and offices in the Government: the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Culture, the Croatian Commission for UNESCO. This co-operation was regarded as a positive sign in the future development of a democratic media architecture in Croatia, where the past efforts of the professional associations (Croatian Journalists Association, Forum 21) and civil groups and associations (Članak 38, Croatian Law Centre) had significantly contributed to the raising of the awareness about the need for media policy changes.

Discussions were organised in 6 sessions: Public's right to know and public authorities obligations: the media in democracy; Public service media; Commercial radio and television; Professional ethics and freedom of the press; Media and market economy and the final Round Table: Croatian challenges and prospects for the media.

The conference languages were Croatian and English, with simultaneous translation.

The Final Agenda with the detailed list of moderators and speakers is attached to this Report.

1. Public's Right to Know and Public Authorities Obligations: The Media in Democracy

Mr. Alain Modoux moderated the session.

Professor John Keane, Centre for the Study of Democracy, University of Westminster, discussed on three main issues: 1) The breakdown of the public media models in Western Europe; 2) The definition of concept of public sphere; 3) Current transformation process of the public sphere. The development of new mass communication media lead to the development of a new "galaxy of communications". Saturation with excessive amounts of information (attention deficit) creates the problem of handling those amounts of information, and decreased the power of the old institutions (gate keepers) BBC, RAI, etc. due to the fragmentation of the public-structural changes within media space (new media). The model of the public media is a heritage of Western Europe, which should not be entirely discarded, but redefined. Mr Keane defined the public sphere as a virtual, imagined community of two or more persons linked through some means of communication media, a space of choosing sides, debating and discussing.

The main processes that take place within the public sphere are: denaturalization and desacralization of power relations. The public sphere flourished in the new "galaxy of communication", and is not unified and united. There are three levels of the public: micro public- social movements around local media on the local, regional, sub-national level (a public of 10 to 100 thousand persons); mezzo public- public space on a state or national level, and macro public- crossing national border. Keane stressed that a public sphere, which supports controversies over the relations of

power, is the best defence from the powers of private capital and supranational companies as well as the corruption of authorities.

Mr. Dragutin Lučić, president of the Croatian Association of Journalists discussed the topic of media freedom and the independence of media in Croatia. He stressed that process of media change has been initiated but the goal has not been achieved yet. He emphasised the importance of active discussion within media community as form of active participation in the shaping of the future of the profession. After the last elections, Croatians no longer live in an atmosphere of fear and some changes have been made in legislative system. Mr Lučić stressed the need to transform HINA (Croatian News Agency). He pointed out the necessity to create an atmosphere of dialogue, avoid all non-professional advancement of journalists, and achieve better working conditions.

Ms Vesna Alaburić, lawyer, focused her discussion on three main topics.

First, in comparison with other European countries, Croatian legislation (legal institutes and models) is at the level of European democratic countries. The media profession is not entirely satisfied with it as they feel that the laws could be further improved. Legislation explicitly guarantees freedom of information and international conventions of the Council of Europe have precedence over Croatian laws.

Second, the right of individuals to the protection of their privacy (freedom and honour) and right of public to know are under legal protection, but

there is a discrepancy between these two laws. Public information act does not allow the punishment of journalists for publishing truthful information, and the criminal code allows sentencing journalists for libel and slander even if the information was true.

Third, speaking about the system of self-regulation of the journalist profession, Vesna Alaburić stressed that without a democratic political framework there is no free media. Media reflects the situation in society so, if politicians can say unverified and true information, can we expect journalists to do better than them?

Ms Aleksandra Kolarić, Government Spokesperson, talked about the other side of the coin, i.e. the relationship of the government and the media. The Croatian government has a central P.R. office and a number of ministries have spokespersons. The model that the Croatian government proclaimed is "proactive two-way communication". Openness is a key principle that should be achieved, and it needs to be learned. The aim is to ensure timely and accurate information, but the problem is that the public administration is not efficient in using modern communication technologies and therefore they themselves are not always well informed. The government's policy is to give equal access to information to all media alike, but in reality information is leaking to particular media-houses through unofficial channels. There's also a psychological problem i.e. those in charge are not always willing to give information and not everyone is entitled to provide official information and journalists

don't always know to whom to address their questions.

During the discussion that followed this session the participants made comments on the media situation in Croatia, hate speech, relation of media towards minorities groups, protection of privacy vs. right to know, and legal protection of journalists right to know

2. Public Service Media Session

The moderator of the second session devoted to public media, Mr Leif Lonsmann, managing director of the Danish Broadcasting Corporation, opened the session by positioning the four media sectors – state, private community and public media – in terms of their economical and political dependence or independence.

He then passed the word to the co-panellist, Mr Mirko Galić, director of Croatian Radio and Television (HRT), who talked about the positive and negative circumstances in Croatia for the establishment of a new strategy for independent media. In Croatia there is consensus about the need for introduction of public radio and television, but there is no previous experience with their development. During the past ten years, the media, especially electronic media, were an instrument of the state. The relative freedom the printed media enjoyed was not supported by adequate professionalism of the journalists themselves. In spite of the visible changes in programming attained during the past months and a sense of urgency, the latest long-term process of transformation of the state into public media can not be hurried

much since it requires a change in structure, organisation, workforce and above all mentality. Mr Galić concluded that HRT has established a healthy relationship with the state as an independent media unit, and it is still awaiting the relevant legislation to be passed.

Ms Nada Zgrabljic of the "Initiative for the public radio" and editor of the Croatian scientific and professional journal *Media research* illustrated the structure of Croatian radio and television (HRT), and relations between radio and television as media units. She presented statistical data on radio audiences for various stations in Croatia, and stressed a lack of interest for the transformation process from state to public radio among listeners and professionals alike. While still awaiting legislative changes, the "Initiative for public radio" calls for a growing freedom of the radio, the re-definition of the position of the radio within the HRT, growing professionalism and participation of young journalists.

In the discussion, *Mr Ivo Škrabalo*, President of the HRT Council and member of Parliament, gave a brief historical overview of HRT and talked about the need for transforming radio and television into a public service. It has to be based on legislation, which has to provide for political and financial independence, as the responsibility of the professionals.

Mr Hrvoje Šalković, Account manager at McCann Erickson Croatia, questioned Mr Galić on the amount of power the HRT Council should have. The reply was that as in the other countries, it should be able to define

and control the editorial policy globally, leaving operational issues to the programming directors and financial matters to the management

Mr Srđan Dvornik, Programmes and Projects Co-ordinator at Heinrich Boll Stiftung, proposed that the strategic needs should be clearly defined independently of the legislation. Public media was needed to surpass commercial interests in the fields of culture and education. He stressed that only pluralism could guarantee the independence of the public media.

Mr Uroš Peruško of the Faculty of Electrical Engineering and Computing, University of Zagreb, sees the interaction between the media and new technologies as leading element in the development of information society and democracy. The public media is too important to be left to politicians, so he called for public control.

Ms. Giga Gračan, translator and journalist at the third programme of the Croatian Radio, warned that the state and society at large had the responsibility not to crash the space reserved for non-profit, public radio serving various minority and special interest groups.

Mr Amir Ibrović, Country Director of Internews BiH, pointed out that it was easier to transform radio than television, as it requires the simultaneous stimulation of private commercial stations.

Mr Božidar Rožman, member of the "Initiative for the Public Radio", underlined the importance of legislative basis for the transformation of the HRT.

3. Commercial Radio and Television

This session was moderated by Alfonso Ruiz de Assin, Vice-president of the Association of European radio. He compared Spanish and Croatian transition systems.

There are three main problems in Spain: unsatisfactory relation between public and private radio, need to reduce sex, violence, racism and sexism, and Bask country killing damaging the freedom of speech. He stressed the need for coexistence of private and public radio and TV. It is important to ensure fair and healthy competition. In most European countries the public sector enjoys privileges in the power of transmitters, allocation of frequencies and double funding. Mr Ruiz de Assin suggested an independent body to guarantee the rules of the game.

Mr Steve Turner director of Phoenix TV, UK, defined three roles of commercial broadcasting: to fulfil the requirement for diversity in broadcasting, content, style, local coverage and identity; to compliment public service media; and to fulfil regional role through commercial links which can be more flexible, less bureaucratic and not political. There is opportunity for Croatian commercial broadcasting to be an important contributor to the media landscape and to provide a model for the region. Working within regulatory authority, commercial broadcasting needs a clear structure: frequencies; licensing in programming; corresponding regulation of public service advertising and monitoring.

Ms Zrinka Vrabec Mojzeš, Radio 101, said that the results of the January

3 elections, did not bring anything new in the field of private electronic media. The former regime incited the giving away of many concessions to local radio stations and local televisions in a bid to crowd their broadcast space. They created a seemingly large number of "independent" private electronic media. Politics has changed, but the owners remained the same. The representatives of the independent electronic media formed an informal *Eter 9* group and sent their request to the most senior representatives of the new government. The requests were: staff changes at the Telecommunications institute, staff changes at the Council for Radio and Television, (these requests were successful) the revision of the awarded concessions between 1995 and the 1999, changes the legislature and unveiling of a plan of frequencies and concession plan. The new authorities managed to fulfil only the first two and only after complaints filed by the European Council Monitoring.

In the discussion following this session, *Mr Davor Marić*, Director of the Radio Dalmacija, suggested establishing a Commercial Association in Croatia. He stressed the importance of choosing which radio you want to listen to, and also, the need of earning money.

Mr Juraj Hrvaić, Director of Obiteljski radio, talked about the most recent statistics which show that commercial radio is listened by some 63% of the population, and called for changes which will ensure the main goals of the commercial radio.

Mr Denis Mikolić, Director of TV Nova, said that commercial TV is dying out. There is a need to change the legislature. Television activity should not be reduced to the HRT only. He pointed out that question of the capital for the functioning of commercial TV is not the issue.

Ms. Diana Koller, Director of Radio Samobor, discussed about the non-loyal competition. She gave the example of HRT, which has triple funding sources. There are: subscription, marketing and various tax exceptions when in trouble. National radio does not have 20% of news programming as it should have, but commercial radio must have it. She concluded there is the need for a new Law on electronic media to be followed by everyone equally.

4. Professional Ethics and Freedom of the Press

The moderator, Mr. Aidan White, Secretary General of the International Federation of Journalists, opened the session by talking about the rights and responsibilities of journalists. There is importance of the respect for ethical conduct of journalists and society at large. He listed three fundamental rights and obligations. First, the respect for truth as the core aim. Second, independence from external pressures of politics as well as of internal pressures of circulation, strong audience reaches and finance. Third, awareness of the consequences of their work. Journalists must be independent of politicians.

Mr Stjepan Malović, director of the International Centre for Education

of Journalists (ICJ) focused on the importance of the professional education of journalists for democracy. He gave the poor statistics of the educational structure of journalists in Croatia. Even among the young journalists only one third of professionally employed journalists have acquired higher education. Since 1997 efforts are made in the education and training of journalists through regular workshops at the Croatian Journalists Association and the distance learning activities of ICJ. Mr Malović also mentioned the renewed specialised education programme of the journalist studies at the University of Zagreb, which now included practical work. The delicate question of licensing still awaits a discussion in Croatia.

Ms Jagoda Vukušić, Vice-president of the Croatian Journalists Association, talked about the role of journalists as a watchdog of democracy and of experiences of the Association's Council of Honour. Her special interest was the code of ethics and professional conduct just passed at Europapress Holding media company, with the aim to define in more detail the points made in the national code of the Croatian Journalists Association. This could stimulate other publishers to define their own internal codes, which are usually, more effective than national ones. She also expressed an idea of establishing a media council in Croatia, similar to the German Presse-rat, stressing the importance of accountability for all media professionals, not just journalists.

Ms Aralyn McMane, Director of Educational Programmes, World Association of Newspapers, introduced

their work in the field of training and infrastructure, stressing specifically their world-wide programme introducing newspapers to school education to teach issues concerning freedom of the press and future of democracy. The association also prepares special packages and kits for children and the press Freedom Day.

In the discussion, the importance of trust, understanding and dialogue in communication was stressed.

Mr Juraj Hrvaičić, Director of the Obiteljski Radio pointed out that his institution worked out its own code of conduct a year ago. He discussed the relationship between the company and its employees, but also between the radio and its listeners

Mr Božidar Novak, member of the Croatian Journalists Association, discussed the importance of the participation of the public in the creation of the legislation, and importance of the loyalty of editors-in-chief and protection of their journalists.

Mr Erik Fabijanić, of the Journalists Union of Croatia discussed the significance of councils of honour, questioning the weight of the code of conduct and its sanctions.

5. Media and Market Economy

This session was moderated by Ms Aralyn McMane. Mr Aidan White, Secretary General of the International Federation of Journalists talked about the process of management in the media. Profit comes first and there is nothing wrong in making profit, until it becomes the only imperative. He talked about the editor as the "first

person”, first among journalists and the last of the editorial board.

Ms. Jasmina Popović, president of Croatian Journalist Union said that media ownership in Croatia is very diversified. There is lesser fear of political influence in the media today, but greater of the owners and their autocratic decision. Also, there is total dependence of employees on their employers and low legal protection of journalists. She suggested a nationwide collective contract as a good step towards assuring the rights of journalists. Existential security is a key for journalist’s freedom.

Mr Damir Matković, Vice-president of Forum 21 and journalist at the HRT, said that TV market in the last ten years was a “protected area” for the national TV broadcasting company – HRT. Too many concessions were distributed during that time in order to shrink the market and lower competitiveness. Digitalisation of TV is the future, bringing the change in a way that viewer becomes a consumer, via interactivity. Cable TV is a possible solution, but restoration of the existing cable networks is needed. He concluded that broadcasting TV is expected to downsize itself under the market rules.

Mr Branko Lovrić, director of Večernji List, talked about the market forces and daily newspapers. The existing newspapers are the ones that survived at the market. *Vjesnik* is an example of failure. The market is defined and limited, so the existing and especially new newspapers are to compete for the audience. Advertising prefers TV, over printed media. He also stressed the new information

technology will largely influence the newspapers. As the result, he expects “fusion” of different media and information service.

Ms. Anita Kehre, Director of Latvian Media Professionals Training Centre, talked about print media and marked experiences in Latvia. Ten years of independence were marked by changes. She stressed the lessons taken for the use of other transition economy countries: 1. Foreign aid in journalist training and media development is important, but not surrogate for domestic development and solutions; 2. No survival without strong business management; 3. future lies in customer-driven modern solutions, such as new technologies, new journalistic approaches and new skills for journalists.

The presentation of the MEDIANA market research agency showed some similarities between Slovenian and Croatian media advertising. TV broadcasting was stronger than print media in both cases. In advertising in 1999, the strongest in both countries were foreign multinational companies, with small differences in the share of domestic companies. In the year 2000, convergence occurred: domestic telecom companies were the strongest, followed by foreign multinationals.

Mr. Lars Julin, president of Marieberg International, Sweden, suggested combination of publishing and distribution “under the same roof”, as the solution for media and market economy relation. He stressed importance of providing the readers with pure information, so that they can make their own conclusions. Mr Julin listed the

goals that foreign investors need to achieve, and looked for in potential media companies for investment. These are growth potential, financial performance, management capacity, openness to change and independence from political and economical interests. Also, it is important that foreign investments must be done as partnership, instead of support; handling of cultural differences and sharing of control of the company.

The final session, moderated by Ms Zrinjka Peruško Čulek, Department for Culture and Communication, Institute for International Relations, was a Round table on Croatian challenges and prospects for the media. This session provided an opportunity for all the participants to voice their concerns and suggest solutions for the development of a democratic media policy in Croatia, as well as to raise issues related to any of the previous sessions and topics of presentations and discussions.

The round table heard a presentation from Ms. Mirjana Didović, MP, on the parliamentary view of the media democratisation. The discussion heard comments by Mr Marko Goluža, Faculty of Political Science, Mr Ivan Tanta, editor, *Večernji List*, Mr Zlatan Gelb, HRT, Mr Vladimir Paar, the Croatian Academy of Science, Ms. Giga Gračan, among others.

The seminar was concluded by Alain Modoux, UNESCO and Nenad Prelog, Assistant Minister, Ministry of Foreign Affairs, and the Representative of Croatian Commission for UNESCO. They commented with satisfaction on the success of the international seminar, thanked the presenters, discussants, and participants, and expressed their hope that the future cooperation of the journalists, experts and the government will secure the full democratic and pluralistic development of the media in Croatia.

Zrinjka Peruško Čulek

“Utjecaj medija na djecu” 23. studenog / 18. prosinca 2000. Zagreb

Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži organizirao je krajem prošle godine, u Starogradskoj vijećnici u Zagrebu tri okrugla stola pod nazivom “*Utjecaj medija na djecu*”, kao dio projekta i programskog plana UNICEF-ova djelovanja za 2000. godinu. Na temelju stručnih izlaganja i rasprava održanih na tim skupovima, možemo zaključiti kako na samom početku trećeg milenija živimo na svijetu preplavljenom utjecajem medija. Njihov utjecaj na odrasle

osobe neupitan je, dok na djecu djeluju još snažnije i dalekosežnije.

Usprkos tome što smo u proteklom godinama radili na zadaći smanjivanja štetnog utjecaja medija na djecu te za kvalitetnije korištenje njihovih sadržaja, podaci govore da nam je do sada nije pošlo za rukom postići značajnije pomake u tom smislu. Vremena u kojima smo negativan utjecaj medija isključivo ograničavali na poticanje agresivnosti u djece pod utjecajem sadržaja većine crtanih filmova, prošla su.

Dostignuća civilizacije danas, djeci nude daleko širi spektar mogućnosti korištenja medija, kao i veću mogućnost konzumiranja raznih sadržaja, u odnosu na nekadašnji “odlazak na spavanje nakon crtića”. Televizija zbog osobitosti svoje moći, a potom i druga sredstva javnog priopćavanja, kao što su časopisi, knjige, stripovi, video i audio kazete, CD, kompjutorske igre, vrlo snažno utječu kako na ponašanje, tako i na formiranje stavova. Značajna tema s ovim u vezi je kontrola sadržaja koje dijete dobiva upotrebom Interneta. Neosporna je njegova obrazovna uloga, ali su uz takve sadržaje djetetu su dostupni i oni potpuno neprimjereni bilo kojoj dobi, a posebno ne dječijoj. To pitanje je vrlo složeno i mnoge europske zemlje imaju poteškoća u pronalaženju načina kontrole ovog medija. Postavlja se pitanje: na koji način konzumirati poruke odaslane s raznih krajeva svijeta, ili one kreirane u hrvatskim medijima, a za koje se već pretpostavlja da bi mogle imati negativne konotacije na odgoj i naobrazbu naše djece. Osim toga, traži se odgovor na pitanje kako osigurati primjeren utjecaj na oblikovanje sustava vrijednosti na čijim će se temeljima graditi cjelokupno društvo.

U većini europskih zemalja sve se više pozornosti usmjerava na ovaj problem, a unatoč intenzitetu i ekstenzivnosti pojave štetnog utjecaja medija na djecu u Hrvatskoj, iznenađuje malobrojnost stručnjaka koji se bave ovom problematikom. S tim u vezi potrebno je napomenuti, da je Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži u mjesecu studenom i prosincu prošle godine organizirao tri okrugla stola pod nazivom “*Utjecaj me-*

dija na djecu”. Tom prilikom mogla su se čuti izlaganja brojnih istaknutih stručnjaka iz zemlje i inozemstva koja su polučila donošenjem slijedećih zaključaka:

pokretanje sustavnog multidisciplinarnog istraživanja (znanstveno – istraživačkog projekta) u svezi odnosa medija i djece

pokrenuti izradbu programa medijskog opismenjavanja u sustavu obrazovanja u osnovnim i srednjim školama za nastavnike i učenike

posvetiti broj časopisa temi utjecaja medija na djecu (*Dijete i društvo; Medijska istraživanja*) donošenje propisa kojima bi se štitila djeca od negativnog utjecaja medija.

Značajan subjekt u pridonosu da se ti zaključci sprovedu u djelo je Vijeće za djecu, koje djeluje pri Državnom zavodu, a njegova je osnovna zadaća trajno praćenje ostvarivanja Nacionalnog programa djelovanja za djecu u RH, koordinacija i usklađivanje rada državnih i ostalih tijela pri ostvarivanju planiranih mjera i aktivnosti.

Nadalje, norveška znanstvenica Ragnhild Bjornebekk upoznala nas je sa norveškim iskustvima u promicanju prava i interesa djece, a potaknuti saznanjima o načinu pozitivnog korištenja medija u Norveškoj stručnjaci su predlagali niz akcija koje bi se mogle provesti u našoj zemlji. Predloženo je prvenstveno stimuliranje novinara na primjeren način praćenja i izvješćivanja u slučajevima kada su djeca subjekti tih izvješća, te je s tim u vezi predloženo uvođenje nagrade novinaru za najbolje praćenje prava djece. Uz to, potrebno je napomenuti da Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i UNICEF, sukladno UNI-

CEF-ovom Programskom planu djelovanja za promicanje prava djeteta, provode brojne aktivnosti za zaštitu djece od mogućih negativnosti neadekvatnog konzumiranja sadržaja medija. S tim u vezi Državni zavod je inicirao istraživanje *Utjecaj medija u svakodnevnom životu djece*, a njegovu provedbu povjerio stručnjacima Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Neki podaci tog istraživanja, koje će u skoro vrijeme biti finalizirano u potpunosti, pokazuju da je uz igru sa vršnjacima gledanje televizije najčešći oblik provođenja slobodnog vremena djece odabrane u uzorku od 1000 djece uzrasta od 5. do 8. razreda osnovne škole. Nadalje, najveći broj djece televiziju gleda preko 3 sata dnevno, a od sadržaja koje gledaju, a za namijenjen je isključivo njihovoj dobi najmanji broj otpada na školski (obrazovni) program.

Nadalje, treba napomenuti da je Hrvatska potpisala i ratificirala Kon-

venciju o pravima djeteta, prema kojoj dijete ima pravo na informaciju bez obzira dolazila ona iz zemlje ili inozemstva, pogotovo na onu koja je usmjerena na njegovu socijalnu, duhovnu ili moralnu dobrobit (članak 17.). Dijete također ima pravo na slobodu izražavanja i pravo na iznošenje mišljenja po svim pitanjima koja ga se tiču (članci 12. i 13.). Djeca imaju pravo rasti bez štetnih primjera, neometani u razvoju i bez nametanja loših uzora. Zaštita djece mora biti briga svakog društva, pa tako i našeg. Produbljivanje znanja, kako o ovoj, tako i o ostalim problematikama koje se odnose na pitanje djece, potaknuti će nas na djelovanje da ovaj planet učinimo sretnijim, pravednijim i mirnijim.

Adinda Dulčić

“Mediji za prava djeteta” – okrugli stol u Tjednu inicijative *Zlostavljanje djece – šutnja je sudioništvo*, 15.siječnja do 20.siječnja 2001., u Zagrebu

Od 15.siječnja do 20.siječnja 2001., pod pokroviteljstvom Ministarstva rada i socijalne skrbi RH, a na poticaj udruga “Hrabri telefon” i “Potpora”, održan je u MM Centru –Teatra ITD U Zagrebu Tjedan inicijative: *Zlostavljanje djece – šutnja je sudioništvo*. Tijekom sedam dana, na okruglim stolovima kojima je zajednička poruka bila – zlostavljanje

djece je nedopustivo!, stručnjaci raznih profila iz područja politike, medicine i socijalne skrbi, znanosti i kulture te iz područja medija, svojim su tematskim izlaganjima privukli pozornost javnosti, društva općenito te društvenih institucija i udruga koje ulažu velike napore kako bi se zlostavljanje djece, što je moguće više spriječilo, upravo društvenim na-

porima kroz ukupno senzibiliziranje javnosti!

U tom tjednu, u petak, 19. siječnja 2000., održan je okrugli stol na temu *Mediji za prava djeteta!* Kako spriječiti seksualno, psihičko, fizičko zlostavljanje djece, kako o tome izvještavati, a da se dodatno ne povrijedi dijete? Koja je uloga medija, tiska, televizije, radija kada su u pitanju dijete i njegova prava? O tome su govorili medijski stručnjaci mr. sc. Dragutin Lučić – predsjednik Hrvatskog novinarskog društva, mr. sc. Nada Zgrabljić, Gordana Vilović, Andrea Čakić, Višnja Masnec, mr. sc. Jasna Ulaga Valić. Dragutin Lučić, govoreći na temu “Mediji protiv nasilja” istaknuo je kako mediji i novinari moraju zadovoljiti najvišu razinu etičnih i moralnih kriterija u izvješćivanju javnosti o najtežim slučajevima nepoštivanja prava djece. U temelj svake čovjekove djelatnosti, već je Aristotel postavio potvrđivanje čovjeka kao samoga sebe. Ono što svakodnevno radimo, činimo, mislimo, ostavlja traga u nama, na drugima, u našim djelima. Sve naučeno, doživljeno, sve ono što mislimo da je naoko prikriveno – itekako je odraz nas i našeg života u mikrosvijetu obitelji iz koje smo potekli. Obitelj je najstarija institucija na zemlji. Ima prošlost dugu milijun godina. Koliko god čovjek današnjice težio nekim novim dostignućima, promjenama, kompromisima, obitelj ostaje mjesto gdje učimo prve riječi, prve korake. Kako je zlostavljanje djece, potresna stvarnost sama po sebi, uloga i zadaća novinara koji će o takvoj tragediji izvijestiti javnost, – moralno, etički i ljudski jako je zahtjevna Gor-

dana Vilović je, raspravljajući takođe o etici novinara, na primjerima iz tiska o fotografijama i naslovima kojima se prikazuju djeca istaknula kako je dijete osoba čije dostojanstvo kroz neprimjereno pisanje i fotografiranje ne bi smjelo, kao što u praksi često jest, biti dovedeno u pitanje. Naime, za svaki posao koji radimo, nužna je savjest, svijest i norma. U izvješćivanja o najtežim slučajevima zlostavljanja djece, smije li se dopustiti da dijete koje je prošlo najteža, gotovo zdravome umu neshvatljiva zlostavljanja u krugu svoje obitelji, bude – nakon objavljivanja nekog članka u novinama ili reportaže na televiziji – još jednom dodatno traumatizirano, uslijed nedobro namjernog ili površnog novinskog članka koji je senzacionalistički predstavio tragediju maloga bića?. Svakodnevne potresne priče objavljene iz pera koje će zanemariti etička motrišta i obzore te se tako odreći odgovornosti, upućuju na to da je nužno odrediti smisao i svrhu informiranja javnosti o zlostavljanju djece kako takvo izvješćivanje ne bi postalo opasno i diskreditiralo onu vrijednu i nezamjenjivu ulogu koju novinarstvo treba ispuniti.

Na temu “Djeca i informacije medija o nasilju” govorila je mr. sc. Nada Zgrabljić. Osvrnuvši se na problem medijskog nasilja, te na problem definiranja pojma nasilje, govorila je o njegovu utjecaju na djecu, teorijama koje govore o mogućim posljedicama. Uz teško i za svako društvo sramotno fizičko i seksualno nasilje kojemu su djeca izložena, nasilje može biti i verbalno, psihičko, aktivno, pasivno, itd. Upravo mediji imaju veliku ulogu u diseminaciji informacija o nasilju, ali

mogu biti odgovorni za povećanje tolerancije prema nasilju kod djece. Ona djeca koja su ovisnici o televiziji, kojima obiteljske prilike nisu dobre, kojima roditelji uskraćuju svoju ljubav i društvo, takva djeca su posebno izložena lošem utjecaju nasilja u medijima i iz takvih se skupina najčešće medijsko nasilje preseljava u svakodnevnu stvarnost. Stvara se začarani krug u kojem svi pate!

Andrea Čakić je govorila o svom radu na filmu koji je u dokumnetarnom žanru predstavio djecu koja su proživjela teške traume nasilja u obitelji i bližoj okolini. govorila je metodom rada na tako delikatnoj temi, o nužnim uvjetima zaštite identiteta žrtve nasilja, o svojim osjećajima prilikom rada na filmu, te samim sudionicima i njihovoj sposobnosti i težini da o svojim patnjama govore javno. Film je prikazan na Okruglom stolu i pobudio je posebno zanimanje kako stručnjaka, tako i mnogobrojnih studenata novinarstva, sociologije i socijalne skrbi koji su bili nazočni i sudjelovali u radu skupa.

Višnja Masnec Vodanović govorila je o ulozi znanstveno-obrazovnog programa HTV-a u senzibiliziranju javnosti za probleme nasilja nad djecom.

Na skupu su, uz spomenute stručnjake sudjelovali prof.dr. Nenad Hlača s Pravnog fakulteta u Rijeci te Helena Buljan – Ujević, načelnica Odjela za zaštitu djece, braka i obitelji, i osoba lišenih poslovne sposobnosti, Ministarstva rada i socijalne RH.

Nakon stručnih izlaganja, slijedila je opširna i vrlo zanimljiva rasprava u kojoj se, s različitih društvenih, moralnih, etičkih i profesionalnih aspekata postavljalo pitanje uloge medija i no-

vinara kao pojedinca u složenoj i bolnoj stvarnosti u kojoj su djeca nevine žrtve, koje trebaju samo ljubav i nježnost kako bi rasli, a odrasli su taoliko jadni da im to nisu u stanju pružiti. Sudionici su se uglavnom složili oko toga, kako, kada je riječ o novinarskoj struci, nije posve zadovoljavajuća razina stručnosti i profesionalizma, ali na žalost ni etičnosti. Zaključeno je također, kako ni javnost sa svoje strane ne čini dovoljno nego misli da nema odgovornost ni prema onome što se događa s djecom u najbližem susjedstvu i društvu, ni prema načinu na koji na koji se o tome izvještava u medijima.

Novinar ne treba biti znanstvenik, ali treba znati. Treba znati raditi svoj posao na način da nikada svjesno ili nesvjesno ne učini još veću štetu. Tek kada odgovornost za rečeno bude bila i društveno stavljena u poziciju koja će novinarstvo podržavati kao profesiju bez koje je nezamisliv boljitak čovjeka, moći ćemo govoriti o društveno korisnom poslu kojeg će pratiti konsenzus većine. Novinarstvo, pogotovo televizijsko, može i spriječiti nasilje. Riječ je o prevenciji. O tome se premalo govori, a mediji imaju veliku ulogu u upoznavanju djece s njihovim pravima i načinima kako se mogu izboriti za pomoć. Djeca se često boje govoriti. Mnogo zlostavljane djece nikada nije nikome, a kamoli javno, ispričalo svoju tragediju, svoju dramu djetinjstva. Činiti na prevenciji, na širenju edukacije, znanja i komunikacije, jedan je od najboljih načina da pomognemo djeci. Mediji imaju u tome veliku ulogu. Ali, kao što je u plenarnom predavanju prvoga dana Tjedana inicijative: *Zlostavljanje djece – šutnja*

je sudioništvo istaknula mr. sc. Gordana Bulja Flander, potrebna je visoka razina savjesti društvenih institucija, novinara i javnosti, ali velika hrabrost svih nas. U kartko, svojim primjerom hrabrosti, moramo pomoći djeci da nam se obrate i zatraže pomoć. Upravo to čini Hrabri telefon pod vodstvom i u organizaciji mr.sc. Gordane Bulja Flander. Održani skup

bio je izvrstan po svojim predavanjima, koristan u razmijeni različitih pristupa problemu i različitih iskustava, a pobuđuje ponos što, zahvaljujući uvažanim organizatorima, o nesreći društva koja se zove zlostavljanje djece, barem tjedan dana – nismo šutjeli!

Jasna Ulaga Vali